

UNIVERSITATEA LUCIAN BLAGA - SIBIU
FACULTATEA DE ȘTIINȚE SOCIO-UMANE

Bisericile de lemn din sudul județului

Vâlcea

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Avram Alexandru

Student-doctorand:

Herbel (Spiridon)

Rodica-Gabriela

2015

1

Cuprins

ARGUMENT	6
I. CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA METODOLOGIA DE CERCETARE	8
I. 1. Prezentarea teoriei care stă la baza temei	8
I. 2. Instrumentele de cercetare	10
I. 3. Analiza datelor	11
I. 4. Diseminarea rezultatelor, descrierea indicatorilor	11
II. CADRUL NATURAL	13
II. 1. Așezarea și limitele	13
II. 2. Caracterizare a zonei din punct de vedere geografic	13
II. 3. Clima	13
II. 4. Rețeaua hidrografică	14
II. 5. Solul	15
II. 6. Vegetația	15
II. 7. Căile de comunicație	17
III. BISERICILE DE LEMN DIN SUDUL JUDEȚULUI VÂLCEA – ISTORICUL CERCETĂRILOR	18
IV. JUDEȚUL VÂLCEA, SECOLELE XVI – XIX. SCURTĂ PREZENTARE ISTORICĂ ȘI SOCIO – CULTURALĂ	30
IV. 1. Context istoric	30
IV. 2. Aspecte ale vieții social-economice de pe teritoriul județului Vâlcea	38
IV. 3. Viața culturală de pe teritoriul județului Vâlcea	40
V. PREZENTAREA MONOGRAFICĂ A BISERICILOR DE LEMN DIN SUDUL JUDEȚULUI VÂLCEA	43
V. 1. Biserica de lemn din comuna Amărăști, sat Amărăști	44
V. 2. Biserica de lemn din comuna Amărăști, sat Nemoiu	48
V. 3. Biserica de lemn din satul Pietroasa, comuna Sutești	53
V. 4. Biserica de lemn din satul Cetățeaua, comuna Mitrofani	59
V. 5. Biserica de lemn din satul Mitrofani, comuna Mitrofani	64
V. 6. Biserica de lemn din satul Racu, comuna Mitrofani	67
V. 7. Biserica de lemn din satul Crețeni, comuna Crețeni	71
V. 8. Biserica de lemn din satul Mrenești, comuna Crețeni	78

V. 9. Biserica de lemn din satul Urși, comuna Popești	81
V. 10. Biserica de lemn din satul Butari, comuna Gușoeni	87
V. 11. Biserica de lemn din satul Măgureni, comuna Gușoeni	92
V. 12. Biserica de lemn din satul Gușoianca, comuna Gușoeni	97
V. 13. Biserica din satul Suiеști, comuna Stănești	103
V. 14. Biserica de lemn din satul Cioponești, comuna Stănești	108
V. 15. Biserica de lemn din satul Ștefănești, comuna Ștefănești	111
V. 16. Biserica din satul Dobrușa de jos, comuna Ștefănești	114
V. 17. Biserica de lemn din satul Gorgotești, comuna Glăvile	118
V. 18. Biserica de lemn din satul Olteanca (cătun Chituci), comuna Glăvile	121
V. 19. Biserica de lemn din satul Olteanca, comuna Glăvile	125
V. 20. Biserica de lemn din satul Stănești – Lunca, comuna Lungești	129
V. 21. Biserica de lemn din satul Șirineasa, comuna Șirineasa	133
VI. MATERIALE ȘI TEHNICI DE CONSTRUCȚIE	139
VI. 1. Utilizarea lemnului în arhitectura tradițională românească	139
VI. 2. Materiale de construcție	140
VI. 3. Tehnici de construcție	141
VI. 3. 1. Fundația-socul	141
VI. 3. 2. Pereții	142
VI. 3. 3. Acoperișul	144
VI. 4. Tehnica picturii	145
VII. TIPOLOGIA BISERICILOR DE LEMN	147
VII. 1. Planimetrie și interior	148
VII. 2. Elemente de elevație	151
a. Pereții	151
b. Sisteme de boltire	152
c. Acoperișul	152
d. Turla	152
VII. 3. Decorul bisericilor de lemn	153
a. Decorul în lemn	153
b. Decorul pictat	154
VIII. BISERICILE DE LEMN DIN SUDUL JUDEȚULUI VÂLCEA ÎN CONTEXT REGIONAL ȘI NAȚIONAL	157
IX. CONSERVAREA ȘI VALORIFICAREA BISERICILOR DE LEMN DIN	

JUDEȚUL VÂLCEA	164
IX. 1. Condiții de climat în județul Vâlcea	165
IX. 2. Lemnul – anatomie, caracteristici	167
IX. 3. Degradarea monumentelor de lemn	169
IX. 4. Starea de conservare a bisericilor de lemn din sudul județului Vâlcea	176
IX. 4. 1. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Amărăști, comuna Amărăști	176
IX. 4. 2. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Nemoiu, comuna Amărăști	178
IX. 4. 3. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Pietroasa, comuna Sutești	179
IX. 4. 4. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Cetățeaua, comuna Mitrofani	180
IX. 4. 5. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Mitrofani, comuna Mitrofani	183
IX. 4. 6. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Racu, comuna Mitrofani	185
IX. 4. 7. Starea de conservare a a bisericii de lemn din satul Crețeni, comuna Crețeni	187
IX. 4. 8. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Mrenești, comuna Crețeni	189
IX. 4. 9. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Urși, comuna Popești	191
IX. 4. 10. Starea de conservare a bisericii de lemn din cimitirul Butari, comuna Gușoeni	193
IX. 4. 11. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Măgureni, comuna Gușoeni	194
IX. 4. 12. Starea de conservarea bisericii de lemn din satul Gușoianca, comuna Gușoeni	196
IX. 4. 13. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Suiеști, comuna Stănești	198
IX. 4. 14. Starea de conservare a bisericii de lemn din Cioponești, comuna Stănești	199
IX. 4. 15. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Ștefănești – La	

Linie, comuna Ștefănești	200
IX. 4. 16. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Dobrușa de Jos, comuna Ștefănești	202
IX. 4. 17. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Gorgotești, comuna Glăvile	203
IX. 4. 18. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Olteanca (cătun Chituci), comuna Glăvile	204
IX. 4. 19. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Olteanca, comuna Glăvile	207
IX. 4. 20. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Stănești-Lunca, comuna Lungești	209
IX. 4. 21. Starea de conservare a bisericii de lemn din satul Șirineasa, comuna Șirineasa	210
IX. 5. Conservarea bisericilor de lemn din județul Vâlcea	211
IX. 6. Intervenții necorespunzătoare observate la bisericile de lemn din sudul județului Vâlcea	214
IX. 7. Valorificarea bisericilor de lemn	215
X. CONCLUZII	218
ABREVIERI	223
BIBLIOGRAFIE	224
ANEXE	233

Cuvinte cheie: biserici de lemn, județul Vâlcea, arhitectura ecleziastă, materiale, tehnici de construcție, planimetrie, elevație, pictura pe panou de lemn, distemper paint, stare de conservare, valorificare.

ARGUMENT

În timpul studiilor masterale ni s-au prezentat cercetări asupra bisericilor de lemn atât din Europa cât și din țara noastră. Universul creației țărănești, căci despre aceasta este vorba în cazul nostru, ne relevă o lume ordonată, simplă, cu un simț al bunului gust și al cumpătării pe care în zilele de azi îl regăsim din ce în ce mai rar. Tradiția, gustul colectivității, condițiile de climă și relief, toate acestea își imprimă influența asupra acestor construcții. Astfel descoperim tipologii diferite în funcție de zonele etnografice existente. Bisericile de lemn au devenit din simple căsuțe vechi de muzeu, monumente pline de trăire și simțire creștinească. Aceasta ne motivează să dorim să le cunoaștem mai mult, să avem grijă de ele și să împărtășim și celorlalți bogăția acestor descoperiri. Am descoperit frumusețea bisericilor de lemn oltenești. De aceea am ales studiul unor bisericuțe de lemn din județul Vâlcea, cercetarea fiind îndreptată mai ales spre zona de conservare a monumentelor și a picturii interioare.

Lucrarea de față își propune descrierea în cele mai mici amănunte, posibil, a bisericilor de lemn din partea de sud a județului Vâlcea. Aceste mici particularități și detalii le fac să fie unice în peisajul arhitectural autohton și universal. Chiar dacă dimensiunea lor modestă și puțin impunătoare nu le ajută să fie ușor de vândut pe piața turismului cultural, ele trebuie să fie cunoscute pentru că sunt documente vii ale existenței țaranului român.

Structura lucrării:

Lucrarea este structurată în nouă capitole principale încheindu-se cu al zecelea – concluziile generale ale tezei. Anexele cuprind: lista bisericilor de lemn studiate, tabelele privind valorile umidității lemnului măsurat la exteriorul grinzilor și documentația fotografică. Conținutul tezei se extinde pe 285 de pagini, dintre care 42 de pagini sunt destinate documentației fotografice despre bisericile de lemn studiate. Aparatul critic cuprinde 147 de titluri citate, folosite în text în cele 435 note de subsol.

Capitolul I: Considerații cu privire la metodologia de cercetare

Pe lista monumentelor istorice sunt înregistrate peste o sută de biserici de lemn pe teritoriul județului Vâlcea. Am observat că în partea nordică, unde așezările și localitățile sunt mai rare, iar forma de relief predominantă este cea muntoasă, și prezența bisericilor de lemn care mai există astăzi este redusă. În schimb, în partea centrală și cea sudică situația se prezintă cu totul altfel. Se observă o zonă bogată în astfel de monumente în partea de sud a județului de-a lungul râului Olt, între orașele Băbeni și Drăgășani.

Ne-am propus investigarea unui număr de 21 de monumente din această zonă:

1. Biserica de lemn din satul Amărăști, comuna Amărăști, cu hramul *Sfântul Nicolae*
2. Biserica de lemn din satul Nemoiu, comuna Amărăști, cu hramul *Sfântul Nicolae*
3. Biserica de lemn din satul Pietroasa, comuna Sutești, cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*
4. Biserica de lemn din satul Cetățeaua, comuna Mitrofani cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*
5. Biserica de lemn din satul Mitrofani, comuna Mitrofani, cu hramul *Sfin ii Voievozi*
6. Biserica de lemn din satul Racu, comuna Mitrofani, cu hramul *Sfin ii Voievozi*
7. Biserica de lemn din satul Crețeni, comuna Crețeni, cu hramul *Sfin ii Voievozi*
8. Biserica de lemn din satul Mrenești, comuna Crețeni, cu hramul *Intrarea în Biserica Maicii Domnului*
9. Biserica de lemn din satul Urși, comuna Popești, cu hramul *Buna Vestire și Arhanghelul Mihail*
10. Biserica de lemn din satul Butari, comuna Gușoeni, cu hramul *Intrarea în Biserica Maicii Domnului*
11. Biserica de lemn din satul Măgureni, comuna Gușoeni, cu hramul *Cuvioasa Paraschiva*
12. Biserica de lemn din satul Gușoianca, comuna Gușoeni, cu hramul *Sfântul Nicolae*
13. Biserica de lemn din satul Suiеști, comuna Stănești, cu hramul *Cuvioasa Parascheva*
14. Biserica de lemn din satul Cioponești, comuna Stănești, cu hramul *Sfin ii Îngeri*
15. Biserica de lemn din satul Ștefănești – Linia, comuna Ștefănești, cu hramul *Sfin ii Arhangheli Mihail și Gavriil*
16. Biserica de lemn din satul Dobrușa de jos, comuna Ștefănești, cu hramul *Sfântul Nicolae*
17. Biserica de lemn din satul Gorgotești, comuna Glăvile, cu hramul *Sfin ii Voievozi*
18. Biserica de lemn din satul Olteanca-Chituci, comuna Glăvile, cu hramul *Sfântul Nicolae*
19. Biserica de lemn din satul Olteanca-Sânculești, comuna Glăvile, cu hramul *Sfânta Paraschiva*
20. Biserica de lemn din satul Stănești-Lunca, comuna Lungești cu hramul *Sfânta Treime*
21. Biserica de lemn din satul Șirineasa, comuna Șirineasa, cu hramul *Sfântul Nicolae*

Capitolul II: Cadrul natural

Bisericile de lemn din sudul județului Vâlcea s-au născut într-un cadru natural: relief, climă, rețea hidrografică. Zona studiată este cea a dealurilor subcarpatice și treapta

piemontană. Rețeaua hidrografică este dominată de râul Olt cu afluenții săi: Oltețul, Luncavățul, Pesceana, Verdea, Cerna, Mamul.

Solul și altitudinea determină un anumit tip de vegetație. În sudul județului se dezvoltă păduri de fag și amestec de fag cu gorun. Pe dealurile piemontane se găsesc stejerete și păduri de cer și gârniță.

Dealurile situate la vest de Olt sunt mai fragmentate, cu sol subțire și degradat fiind utilizate în pomicultură și viticultură. În depresiunile de sub munte și dintre dealuri se dezvoltă nucul și castanul. În tot sudul județului despăduririle au fost intense și timpurii, terenurile fiind transformate în pajiști sau în terenuri agricole.

Bisericile de lemn din sate au fost ridicate din grinzi mari de stejar. Se observă că lemnul utilizat creștea din belșug în aceste locuri. Acest lucru a fost un factor determinant în alegerea acestui material de construcție.

Căile de comunicație urmăresc traseul Oltului sau albiile afluenților Oltului. Ca urmare a influenței reliefului, ele urmăresc direcția nord – sud cu legături est – vest între ele.

Capitolul III: Bisericile de lemn din sudul județului Vâlcea – Istoricul cercetărilor

Acest capitol abordează literatura de specialitate, structurând etapa de pornire în cercetarea de bază a prezentei teze. Din bibliografia abordată se poate constata faptul că informația se poate configura după următoarele genuri: catagrafii din care aflăm primele date despre județ, cataloage ale monumentelor istorice, monografii, literatură de specialitate în domeniul istoria artei – arhitectură de lemn, pictură murală și domeniul – conservare a monumentelor.

Capitolul IV: Județul Vâlcea, secolele XVI – XIX. Scurtă prezentare istorică și socio-culturală

Capitolul al patrulea analizează succint mediul istoric, social și cultural între secolele al XVI-lea și XIX-lea pe teritoriul județului Vâlcea. Acest interval temporal corespunde perioadei în care au fost ricate bisericile.

Sunt amintite principalele ctitoriri, primele atestări documentare ale localităților care sunt incluse în studiul de față, dar și evenimentele care le-au marcat de-a lungul acestei perioade.

Capitolul V: Prezentarea monografică a bisericilor de lemn din sudul județului Vâlcea

Arhitectura populară, astăzi, reprezintă un ultim stadiu de dezvoltare din punct de vedere estetic și spiritual. Această etapă finală se afirmă ca suma celor anterioare cu dinamica

lor specifică. O caracteristică importantă a artei populare în general, și a arhitecturii în mod specific, este aceea a reluării și reproducerii elementelor și trăsăturilor esențiale, a modelelor consacrate. Aceasta a permis o conservare de lungă durată a formelor primare, a decorațiilor vechi.

Acest studiu se referă la descrierea și tipologizarea unui număr de de douăzeci și una de biserici de lemn din sudul și estul județului Vâlcea. Bisericile de lemn intrate în atenția noastră au fost construite între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Ele au fost modificate în timp, unele dintre ele au fost mutate sau aduse din alte sate, iar altele au dispărut. (ANEXA 1)

Capitolul VI: Materiale și tehnici de construcție

În județul Vâlcea sunt predominante bisericile cu pereții construiți din lemn de esență tare (stejar, gorun) cu puține elemente din rășinoase (boltă, tavan șiță), pentru panourile pictate sau decorate s-a preferat lemn de esență moale (tei) și pentru porți sau iconostase (brad).

Pe lângă lemn, s-au mai folosit și alte materiale de construcție: pământul, păioasele și cărămida și piatra. Pământul a fost folosit ca material de umplură în amestec fiind adăugate și paie sau alte materii organice. Cărămida a început să fie folosită din secolul al XIX-lea pentru ridicarea temeliei. Piatra a fost utilizată sub forma bolvanilor de râu într-o zidărie de piatră uscată, așezată pe pământ sub grinda talpă. Astăzi aceste socluri sunt adesea îmbrăcate în zidărie de ciment, adesea fiind cuprinsă și grinda talpă.

Pictura religioasă pe care o întâlnim la bisericile de lemn este executată pe suport lemn în două variante: pictura pe panou – icoana și pictura parietală.

Pictura pe panou de lemn poate fi tempera grasă, distemper paint sau al secco.

Pictura parietală la bisericile de lemn din sudul județului Vâlcea a fost executată în tehnica fresca, al secco, distemper paint și pictura pe panou de placaj.

Capitolul VII: Tipologia bisericilor de lemn

Bisericile studiate se înscriu în contextul arhitecturii bisericilor de lemn din județul Vâlcea și în cel mai larg al Olteniei. Foarte numeroase încă, aceste biserici datează cu precădere din secolele al XVII-lea și al XIX-lea. Acestea constituie o mărturie a existenței unor meșteri locali și a unor tehnici constructive tradiționale perpetuate de-a lungul timpului. Simple ca execuție și de mici dimensiuni, bisericile de lemn din punct de vedere al tipologiei se păstrează pe întreaga suprafață a Olteniei și Munteniei. Stilul de trai țărănesc se reflectă în modul de edificare. Motivele care stau la baza apariției acestor edificii sunt: existența unor

comunități rurale cu posibilități economice scăzute, drept pentru care forța de muncă folosită era cea a meșterilor locali și materia primă utilizată cea mai la îndemână: lemnul.

Avem următoarea clasificare în funcție de forma de plan și sistemul constructiv:

-Planul în formă de navă cu absida în continuarea pereților laterali ai naosului (Urși, Gorgotești)

-Absida mai îngustă decât naosul, decroșată simetric în planul tâmplei (Pietroasa, Cetățeaua, Mitrofani, Amărăști, Nemoiu, Crețeni, Mrenești, Olteanca-Chituci, Olteanca, Butari, Măgureni, Gușoianca, Lungești, Racu, Cioponești, Ștefănești, Dobrușa de Jos)

-Forma de navă cu absida în continuarea pereților laterali ai naosului, cu proscomidie și diaconicon (nu avem nici un exemplu)

-Forma de plan cu naosul sau pronaosul supralărgit (Suiеști, Șirineasa-plan treflat).

Precum se observă majoritatea sunt bisericile de plan uninavat cu absida mai îngustă decât naosul.

Pridvorul sau prispa este un element de plan complementar. Acesta este un spațiu cu caracter introductiv într-o biserică, anticipând pronaosul. Pridvorul poate fi o încăpere închisă sau este deschis prin arcade susținute de stâlpi sau coloane.

Modul de așezare al elementelor în sistem block este folosit pe scară largă în construirea edificiilor tradiționale din lemn. În cazul clădirilor de cult, nevoia de supraînălțare a spațiului interior a condus la o configurație în trepte.

Pereții bisericilor de lemn sunt formați din trei componente verticale: talpa (urșii), straturile peretelui (blănila) și cosoroaba (cununa).

Portalurile au fost realizate în sistem trilitic din doi stâlpi și o grindă transversală. Modul de îmbinare a acestora poate fi:

-Îmbinare la 45° cu cep la 1/3 din grosime (Dobrușa de Jos, Cioponești)

-Îmbinare dreaptă cu cep la 1/3 din grosime (Mitrofani, Crețeni, Butari)

-Îmbinare prin rezemare și cep. (Pietroasa, Cetățeaua, Olteanca-Chituci, Olteanca)

Bisericile de lemn din județul Vâlcea au un aspect modest, care imită casa țărănească. Ele au fost construite mai întâi fără turlă. Mai târziu s-a adăugat acest element de elevație când s-a construit o nouă biserică sau când s-a refăcut biserica veche. La fel s-a întâmplat și cu pridvorul.

Bisericile de lemn fără turlă aparțin secolului al XVI-lea și în ordine cronologică sunt următoarele: Pietroasa, Urși, Cetățeaua, Mitrofani, Ștefănești, Lungești.

Bisericile de lemn cu o turlă apar în secolul al XVII-lea. Dintre cele care fac parte din acest studiu amintim: Suiеști, Amărăști, Crețeni, Gușoianca, Olteanca, Dobrușa de Jos, Racu, Nemoiu, Olteanca-Chituci, Mrenești, Șirineasa, Cioponești, Gorgotești.

Bisericile de lemn cu două turlle sunt cele mai rare în județul Vâlcea, de menționat doar cea din Măgureni. Din secolul al XVI-lea datează biserica de lemn din Butari.

Capitolul VIII: Bisericile de lemn din sudul județului Vâlcea în context regional și național

În acest capitol am făcut o comparație din punct de vedere arhitectural între construcțiile eclesiastice de lemn vâlcene și cele din județele vecine: Argeș, Olt dar și cu biserici de lemn din regiuni depărtate: Moldova, Transilvania (Maramureș).

Capitolul IX: Conservarea și valorificarea bisericilor de lemn din județul Vâlcea

Pentru a face o prezentare a stării de conservare a fiecărei biserici, s-a început dinspre exterior spre interior. S-au făcut observații despre vegetația care înconjoară biserica, soclul pe care este ridicată și apoi s-a urmărit starea materialelor de construcție de la talpă, pereți până la acoperiș. Am descris interiorul de la intrarea în lăcaș (de obicei pridvor vestic) până în absida altarului. De asemenea am notat degradările semnalate la pictura interioară sau exterioară.

De asemenea stabilirea exactă, științifică a stării de conservare la ora actuală poate să se considere un punct de plecare, o bază de date ce se poate folosi în proiecte de restaurare atât a patrimoniului imobil cât și a celui mobil.

În cadrul studiului și a informării pe teren am efectuat o serie de măsurători ale umidității lemnului de la bârnele pereților la exterior, acolo unde a fost posibil (pereții nu au fost tencuiți sau zidiți). Valorile medii le-am înregistrat funcție de zona în care s-a măsurat atât pe orizontal (pridvor, pronaos, naos sau altar) cât și pe vertical (parte inferioară – grinda talpă, mediană și superioară). Măsurătorile s-au făcut în timpul verii și în timpul toamnei.

În urma acestui studiu am observat că umiditatea are valori mai mari pe pereții de nord, crescând de la altar spre pronaos. Pe verticală, umiditatea are variații deoarece acoperișul ține umbră și păstrează o valoare ușor ridicată, iar temelia (mai ales dacă este zidită în ciment) ridică și ea valorile umidității lemnului. (ANEXA 2. Tabel 1-21)

Concluzii

Tema propusă pentru cercetare în cadrul acestei lucrări este *Bisericile de lemn din sudul Județului Vâlcea*. La acest final de studiu putem spune că s-au deschis potențiale direcții de cercetare legate de tema abordată.

Cele douăzeci și una de biserici sunt așezate în sudul extrem al județului până în partea mediană lângă Horezu.

Cercetarea întreprinsă pentru studierea bisericilor de lemn din sudul județului Vâlcea și-a propus ca principal obiectiv analiza amănunțită a lăcașurilor din zona menționată. Acest lucru se referă la realizarea unor descrieri monografice cât mai detaliate și a stabilirii unui diagnostic al stării de conservare cât mai apropiat de momentul actual. Considerăm că instituțiile care se ocupă de conservarea și prezervarea acestor biserici ar trebui să manifeste mai mult interes în această direcție, deoarece nu există materiale pentru informarea în acest sens.

Documentarea despre istoricul fiecărei biserici a fost făcută in situ, la Arhivele Direcției Județene pentru Cultură Vâlcea, la Biblioteca Județeană Antim Ivireanu – Râmnicu Vâlcea, în documentele păstrate de parohii și prin discuțiile purtate cu enoriașii. Rezultatul nu a fost mereu satisfăcător; dovezile documentare sunt adesea insuficiente, trunchiate sau păstrate și perpetuate într-o manieră personală, care nu se bazează pe o demonstrație științifică. Nu de puține ori am găsit explicații sau istoric al unor evenimente din viața unei biserici care sunau: „cum spune un vechi document...” sau „cum ne povestește hrisovul (cronicarul)...”. Dacă am găsit sursa primară, informația a fost consemnată; dacă nu s-a confirmat documentar, a rămas doar o poveste.

În acest sens, ne-au fost de un real ajutor Catagrafia scrisă în 1840 și rescrisă de preotul I. Popescu-Cilieni în secolul al XX-lea, Marele Dicționar Geografic al României, cercetările făcute de Ioana Ene despre Monumentele Istorice din județul Vâlcea și studiile domnului Constantin Bălan despre inscripții, pisanii și alte înscrisuri vechi din această regiune. Când am găsit biserici neclasate în Lista Monumentelor Istorice, și aici este vorba de biserica de la Șirineasa și cea de la Cioponești, problema datării și a întocmirii unui istoric a devenit mai dificilă. Bisericile care au făcut parte din acest studiu, nu au fost cuprinse în programe de restaurare (cu excepția celei din Urși – Popești), motiv pentru care nu am găsit documentație fotografică de arhivă pentru comparație și studiu privind evoluția sau schimbarea stării de conservare a lăcașului în timp. De asemenea nu am găsit studii întocmite de arhitecți privind planuri de elevație ale clădirilor.

Bisericile studiate au fost construite, majoritatea, în secolul al XVIII-lea sau al XIX-lea. Ele au suferit mutări sau relocări de-a lungul timpului, dovadă fiind marcajele de bardă de pe grinzile pereților. Aceste călătorii ale clădirilor au fost dictate de condiții vitrege (năvăliri ale turcilor sau alți dușmani - Pietroasa) sau de donații ale unor comunități sau binefăcători către alte sate mai sărace (Suiеști, Ștefănești La Linie) unde se află acum. Unele poartă aceste urme dar nu s-a consemnat nimic despre alt loc al ridicării lor (Butari, Olteanca, Lungești). Altele au fost salvate și relocate de restauratori (Mrenești – Crețeni în Muzeul Satului Vâlcean, Palanga – Amărăști în parcul Mănăstirii Curtea de Argeș).

Din punct de vedere istoric, se observă o înflorire a arhitecturii rurale și a dorinței de înfrumusețare a bisericilor după Reforma lui Cuza, în urma căreia țărani au devenit posesori ai pământurilor. Astfel au fost eliberați clăcașii. Comunitățile de țărani – moșneni au ctitorit biserici. Lăcașurile de cult rurale au devenit rodul strădaniei colective, dovadă în acest sens stau lungi pomelnice pictate la altar, în naos, în pronaos și în pridvor, ori de câte ori s-a intervenit, s-a pictat s-a renovat.

Din punct de vedere al arhitecturii se poate observa că s-au păstrat biserici de lemn cu o planimetrie unitară. Predomină tipul de plan în formă de navă cu absida altarului în cinci laturi decroșată de corpul clădirii. Avem un singur caz de altar în patru laturi (Ștefănești – La Linie), un caz de altar nedecroșat (Urși), un caz de naos decroșat de pronaos (Butari), un caz de pronaos pentagonal (Suiesti) și un caz de formă treflată (Șirinaș). Toate bisericile oltenești prezintă pridvor.

Studiul pe teren ne-a adus în fața unor cazuri care prezintă o repetitivitate: în secolul al XIX-lea, mai ales după 1864, unele biserici au fost tencuite, pictate, supraînălțate. În acest sens s-au apelat la diferite tehnici și modalități de a transforma sau adapta arhitectura tradițională de lemn în / la arhitectură de zid. Pictura trece de la execuția zugravilor de subțire la cea a pictorilor cu o evidentă influență neoclasică sau de orientare bizantină. Considerăm că este interesant de studiat acest moment de cotitură în arta și arhitectura ecleziastică rurală. În această categorie de monumente se pot studia bisericile din Șirineasa, Măgureni, Marinești, Mamu și Boroșești și Cioponești. Acestea sunt cele pe care le-am găsit în zona studiată și în zonele vecine. În întregul județ există cu siguranță mai multe exemple care ar putea face subiectul unei noi cercetări.

ABREVIERI

D. I. R. = *Documente privind Istoria României*

DRH, B, *ara Româneasc* = *Documenta Romaniae Historica*

mah.= mahala

Popescu, *Biserici* = I. Popescu – Cilieni, *Biserici, târguri i sate din jude ul Vâlcea*, Editura Ramuri, Craiova, 1941

AMO = Anuarul Mitropoliei Olteniei

A.O. = Arhivele Olteniei

Doc. nr. = documentul numărul

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Lucrări în volum:

ABRUDAN, Ioan Ovidiu, *Vechile biserici din inutul Sibiului*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2010

ACIU, Adriana, ALBU Alina, GIURGIU Rodica, HAȚEGAN Ioan, HEDEȘAN Otilia, POPA, Nicolae, RĂCEANU, Corina, SATMARI, Ludovic, *Propuneri strategice pentru dezvoltarea turismului cultural în Banat*, Timișoara, 2009

ANGHELESCU, Ion, CAZACU, Gheorghe, *Gole tii de Sus - Monografie*, Editura Fântâna lui Manole, Golești, 2007

ASOCIAȚIA 37, *Lemn. Biserici din nordul Olteniei*, Imprimeria Arta Grafică, București, 2010

AUNER, Niels, BUCȘA, Corneliu, BUCȘA, Livia, CIOCȘAN, Octavian, *Tehnologia consolidării, restaurării și protecției împotriva biodegradării structurilor de lemn din monumentele istorice*, Editura Alma Mater, Sibiu, 2005

BADEA, L., RUSENESCU, Constanța, *Institutul de geografie- Judele patriei- Judeul Vâlcea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970

BĂNICĂ-OLOGU, Nicolae, *Veacul de aur al Râmnicului*, Editura Oscar Print, București, 2000

BĂLAN, Constantin, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Judeul istoric Vâlcea (sec. XIV - 1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005

BĂLAȘA, Dumitru, MARINESCU, Ion, *Suteți - Repere istorice, 2001- Ediția a II-a*, Editura Fundația Culturală Dokiana, Sutești, 2001

BÂZGAN, Melentina, *Indicatorul localităților medievale din țara Românească până la 1831*, Editura Cartea Universitară, București, 2004

BERINDEI, Dan (coord.), *Istoria Românilor. Constituirea României moderne (1821 – 1878)*, vol. VII., Editura Enciclopedică, București, 2003

BONDOC, Dumitru, *Costeți – Vâlcea - 45 secole de istorie – Monografie*, Editura Ofsetcolor, Râmnicu Vâlcea, 2002

BONDREA, A., *Sociologia Culturii*, Editura Fundației România de Măine, București, 1993

BUCȘA, Livia, *Problematika degradării și conservării picturilor paretale la bisericile de lemn din Transilvania- note de curs*, Universitatea Lucian Blaga, Sibiu, 2010

CANTACUZINO, George Matei, *Arcade, firide și lespezi*, Editura Cartea Românească, București, 1932

- CATANĂ, Maria, *Trecut și prezent în comuna Glăvele*, Editura Fortuna, Râmnicu Vâlcea, 2013
- CĂPĂTARU, Doru, *Tezaur românesc, Bisericile de lemn din județul Olt- Bisericile bordei din Oltenia*, Editura fundației „Universitatea pentru toți”, Slatina, 2005
- CĂPĂTARU, Doru, CÎRSTEA, Constantin, *Monografia ecleziastică a Râmnicului*, Editura Sfântul Antim Ivireanul, Râmnicu Vâlcea, 2012
- CIOCȘAN, Adriana Gabriela, CIOCȘAN, Octavian, *Repertoriu al bisericilor de lemn din județul Olt*, Editura Episcopiei Slatinei și Romanaților, Slatina, 2013
- CONSTANTINESCU, Grigore, *Bisericile de lemn din județul Argeș – monumente de arhitectură*, Pitești, 1990
- CREȚEANU, Radu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Editura Meridiane, București, 1968
- CRISTACHE-PANAIT, Ioana, *Arhitectura de lemn din județul Hunedoara*, Editura Arc 2000, București 2000
- CSORA Gyorgy, KOVACS Tibor, *Xilophagus insects*, Forest Research Institute, Budapest, 1999
- DANEȘ, Nicolae, *Județul Vâlcea-împărțirile administrativ-teritoriale, așezările și populația, istoric, evoluție, atestări documentare*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2013
- DANEȘ, N., DUMITRAȘCU, Gh., DUMITRESCU, D., EPURE, Fl., FRÂNCU, Em., LAZĂR, I. St., Arhim. Veniamin MICLE, OANE, Sorin, PĂTRAȘCU, Marian, PETRIA, P., PLOAIE, Gh., POPESCU – MIHĂIEȘTI, Al., PURECE, Silviu, SOARE, I., TEODORESCU, Răzvan, *Enciclopedia județului Vâlcea*, Editura Fortuna, Râmnicu – Vâlcea, 2010
- DIONISIE din Furna, *Erminia picturii bizantine*, Editura Sophia, București, 2000
- DRĂGUȚ, Vasile, *Arta brâncovenească*, Editura Meridiane, București, 1971
- DRĂGUȚ, Vasile, *Dictionar enciclopedic de artă medievală românească*, Editura Vreimea, București, 1976
- DUMITRAȘCU-MAMU, Gh., *Monografia comunei Luncești*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 1996
- GAROAFĂ, Dumitru, *Popeții de Luncești, studiu istoric și documente*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Bibliostar, Râmnicu Vâlcea, 2013
- GHELMEZIU, N. G., SUCIU, P. N., *Identificarea lemnului*, în *Revista pentru științele naturii*, nr. 11/1959, Editura tehnică, București, 1959
- GIURESCU, C. Constantin, *Istoria poporului românesc din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Ceres, București, 1975

- GRECEANU, Olga, *Specificul național în pictură*, Editura Idaco "dar din har", Otopeni, 2010
- GODEA, Ioan, *Biserici de lemn din Europa*, Editura CD PRESS, București, 2008
- IONESCU, Grigore, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981
- IORGA, Nicolae, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, Editura Ministerului de culte, București, 1928
- ISTOCESCU, Emil, BARBU, Teodor, ȘERBAN, Constantin, *Monografia municipiului Drăgănești*, Editura Ex-Ponto, Constanța, 2004
- JOJA, Constantin, *Sensuri și valori regăsite*, Editura Eminescu, București, 1981
- KNUT, Nicolaus, *Restaurarea picturii*, Editura Konemann, 1998
- LUNGULEASA, Aurel, *Studiul lemnului*, Editura Universității Transilvania, Brașov, 2001
- MAN, Grigore, *Biserici de lemn din Maramureș*, Editura Proema, Baia Mare
- MICLE, Veniamin, *Viața religioasă*, în *Enciclopedia județului Vâlcea*, Editura Fortuna, Râmnicu – Vâlcea, 2010
- MOHAN, Gheorghe, CORNEANU, Gabriel, ARDELEAN, Aurel, *Biologie*, Editura Corint, București, 2004
- MOLDOVEANU, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, București, 2003
- OPRIȘ, Tudor, *Din tainele lumii vii – Plante*, vol. I, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1992
- PĂNOIU, Andrei, *Arhitectura tradițională gorjeană (sec XVII-XIX)*, Editura Centrului de Creație Gorj, București, 1996
- PĂNOIU Andrei, *Din arhitectura lemnului*, Editura Tehnică, București, 1977
- PĂNOIU, Andrei, *Pictura votivă din nordul Olteniei*, Editura Meridiane, București, 1968
- PETRESCU, Eugen, *Vâlcea – țara lupilor getici sau înutul Vâlcilor*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2007
- PETRESCU, Paul, *Arhitectura rurală de lemn din România*, Editura Meridiane, București, 1974
- PETRIA, Petre, *Vâlcea în timp și spațiu. Fapte și date*, Editura Conphis, Râmnicu-Vâlcea, 2008
- POPESCU-CILIENI, I., *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, Ramuri, Craiova, 1941

PODLACHA, Wladyslaw, NANDRIȘ, Grigore, *Umanismul picturii murale postbizantine*, Editura Meridiane, București, 1985

RĂDOI, Laurențiu, *Vâlcea, vatră de cultură și spiritualitate românească*, Editura Alma Mater, Sibiu, 2012

RĂUȚU, Melete, *Monografia ecleziastică a Judeului Vâlcea. Cu privire la monumentele religioase precum și la viața morală și religioasă a poporului, alcătuită cu ocazia jubileului de 40 de ani de domnie a M.S. Carol I-lea Regele României*, Imprimeria județului și a comunei R-Vâlcea, Eparhia Râmnicului Noule Severin, 1908

RIZEA, Ligia Elena, ENE, Ioana, Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Vâlcea, *Monumente istorice din județul Vâlcea- Repertoriu și cronologie*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2007

SĂRARU, Dan Cătălin, PUȘCAȘU, Ileana, *Schi monografic al comunei Șirineasa*, Biblioteca Publică Șirineasa,

SIPEANU, Olimpia, *Restaurarea picturii tempera pe lemn – Note de curs*, Sibiu 2011

STĂNILOAIE, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997

STOICESCU, Nicolae, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România-I, ăra Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, Mitropolia Olteniei, București, 1970

SUCIU, P. N., *Tehnologia lemnului*, Editura de Stat Tehnică și Pedagogică, București, 1962

TAMAȘ, Corneliu, *Istoria Municipiului Râmnicu Vâlcea*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2006

TAMAȘ, Corneliu, *Istoria Râmnicului*, Editura Antim Ivireanu, Râmnicu Vâlcea 1994

TAMAȘ, Corneliu, FRÂNCU, Emilian Valerian, *Istoria județului Vâlcea*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2012

TAMAȘ, Corneliu, SOARE, Ion, MANEA-ANDREESCU, Carmen, *Comori arhivistice vâlcene*, vol. II, București, 1985,

TAMAȘ, Corneliu, VASILE, I. C., *Monumente documentare vâlcene*, Editura Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2000

TAMAȘ, Corneliu și colab., *Comori arhivistice vâlcene. Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu – Vâlcea (1487-1800)*, vol. II, București, 1985,

TAMAȘ, Corneliu, VASILE, Ion Constantin, *Acte documentare vâlcene. Catalog de documente 1404-1816*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 1999

USPENSKY, Leonid, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, Editura Anastasia, București, 1994

VLAHUȚĂ, Alexandru, *România pitorească*, Editura pentru literatură, București, 1975

VLĂDESCU, Florea, *Monografia comunei Titești*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2003

VULCĂNESCU, Romulus, *Coloana cerului*, Editura Academiei, București, 1972

Studii și articole:

DUMITRAȘCU, Gheorghe, OANE, Sorin, SOARE, Ion, *Via economică și socială în secolele XV-XVIII*, în *Enciclopedia județului Vâlcea*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2010

LAZĂR, Ioan St., SOARE, Ion, *Cultura*, în *Enciclopedia județului Vâlcea*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2010

BARCAN, Luiza, *Biserica de lemn din Guoieni-Butari, ridicată în veacul al XVI-lea*, în *Ziarul Lumina- Ediție Națională*, Editura Renașterea, 16 octombrie 2014

BARCAN, Luiza, *Biserica din Guoianca, o armonioasă arhitectură eclezială a secolului al XVIII-lea*, în *Ziarul Lumina*, 26 septembrie 2014

BARCAN, Luiza, *Biserica din Stănești-Lunca, mormânturile a vieții monahale de odinioară*, în *Ziarul Lumina*, 30 octombrie 2014

BĂLAȘA, Dumitru, PURCĂRESCU, Petre, *Luptele pandurilor și ȣeterii tilor de pe Valea Oltului, 1821*, în *Buridava – studii și materiale*, nr. 1/ 1972, Râmnicu Vâlcea, 1972

BĂLAȘA, Dumitru, PURCĂRESCU, Petre, *Un hrisov inedit de la Mihnea Vodă Turcitul* în *Buridava*, Muzeul Județean Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, nr. 3, 1979

BUCȘA, Livia, BUCȘA, Corneliu, *Degradările biologice ale structurilor de lemn la monumentele istorice și muzeele în aer liber*, în *Transsylvania Nostra* 2/2009, Cluj-Napoca, 2009

CRISTACHE-PANAIT, Ioana, „Bisericile de lemn din centrul Piemontului Getic: județele Olt, Vâlcea, Argeș”. *Studii și Cercetări de Istoria Artei, seria Artă Plastică*, București, 1995

CURECHIANU, Dumitru, ROGOCIU, Traian, *Anton Pann la Râmnicu Vâlcea*, în *Buridava, studii și materiale*, nr.1/1972, Muzeul Județean Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, 1972

EPURE, Florin, *Județul în timpul secolului al XVI-lea*, în *Enciclopedia județului Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 2010

FUNDAȚIA HAR, *Restaurarea și strămutarea bisericii de lemn Sfântul Nicolae din Pietrari Angheliești*, în *Revista Ianus*, București, 2010

GEORGESCU, Nicolae, HĂNULESCU, Cristina, BARCAN, Luiza, STOIAN, Marcel, NANCU, Alexandru, *Repere monografice ale bisericii de lemn de la Mrenești-Creieni*, Fundația HAR, Râmnicu Vâlcea, 2003. în *Ianus*

MICLE, Veniamin, *Via a religioas*, în *Enciclopedia jude ului Vâlcea*, Editura Fortuna, Râmnicu – Vâlcea, 2010

MOCENCO, Malvine, *Metodologia de conservare – restaurare la icoana troi ei din Cuca – Arge*, în *Restitutio, Buletin de conservare-restaurare*, nr.4, Muzeul Național al Satului Dimitrie Gusti, București, 2011

MOHANU, Dan, GOMOIU, Ioana, CHIRICUȚĂ, Ana, *The saving of the wooden church of Ur i in a new posture: the inter-disciplinary research, planning and conservation*, în *Caiete ARA*, nr. 4/ 2013, Editura „Arhitectură, Restaurare, Arheologie”, București, 2013

PÂRNUȚĂ, Gheorghe, *Din istoria culturii i colii în jude ul Vâlcea*, sec. XVI-XIX, în *Buridava – studii i materiale*, nr. 2/ 1976, Râmnicu Vâlcea, 1976

POSTOLACHE, Dana Luminița, *Tehnica de execu ie a picturii murale din bisericile de lemn române ti*, în *Caietele restaur rii 2013*, Editura ACS, București 2013

PETZET, Michael , *Principii interna ionale ale prezerv rii monumentelor*, în *Seria Caiete ICOMOS*, Editura Utilitas, Cluj – Napoca, 2010

PLOAIE, Gheorghe, *Cadrul natural în Enciclopedia jude ului Vâlcea*, Editura Fortuna, Râmnicu Vâlcea, 2010

PRUNĂ, Mariana, *Reducerea impactului generat asupra patrimoniului de factorii agresivi de mediu i agen ii biodistructivi prin control i autocontrol în conservarea i managementul durabil al resurselor naturale i bunurilor culturale din lemn în Restitutio, Buletin de conservare – restaurare*, Muzeul Național al satului „Dimitrie Gusti”, București, 2011

SACERDOȚEANU, Aurelian, *Originea i condi iile social-economice ale dezvolt rii vechiului ora Râmnicu Vâlcea*, în *Buridava*, Râmnicu Vâlcea, 1/1972

SENDRULESCU, Ion Gh., *Aspecte ale r scoalei ranilor din 1907 în jude ul Vâlcea*, în *Buridava – studii i materiale*, nr. 1/ 1972, Râmnicu Vâlcea, 1972

TAMAȘ, Corneliu, *Marele sp tar Radu Golescu i curentul antițanariot*, în *Buridava – studii i materiale*, nr. 2/ 1976, Râmnicu Vâlcea

Izvoare inedite:

Arhivele Direcției Județene pentru Cultură Vâlcea, Virgil Apostol, *Proiectul „Lucrări de restaurare i punere în valoare. Biserica de lemn Buna Vestire, Ur i, comuna Pope ti, Jude ul Vâlcea”*, Râmnicu – Vâlcea, 2012

Arhivele Direcției Județene pentru Cultură Vâlcea preluat de la Oficiul Județean pentru Patrimoniu Cultural Național, Dosarul nr.3 cuprinzând Clasificarea și catalogarea bunurilor mobile și imobile la data de 1 aprilie 1972.

Commission of the European Communities –Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a European agenda for culture in a globalizing world, Brussels, 10.05.2007

Carta internațională pentru conservarea și restaurarea monumentelor și siturilor, Veneția, 1964, Articolul 1

Documente privind Istoria României, veacul XVI (1501-1525) , Țara Românească, vol.I, Editura Academiei, București, 1951

Documente privind Istoria României, veacul XVI (1526-1550), Țara Românească, vol.II, Editura Academiei, București, 1951

DRH, B, ara Românească (1247-1500)

DRH, B, ara Românească (1501-1525)

DRH, B, ara Românească (1526-1535)

DRH, B, ara Românească (1536-1550)

DRH, B, ara Românească (1626-1627)XXI

DRH, B, ara Românească (1635-1636), vol. XXV

Hotărârea Guvernului nr.540/2000 privind aprobarea încadrării în categorii funcționale a drumurilor publice

Memoriul de Arhitectură al proiectului de restaurare – biserica din Popești, Urși, realizat de arhitect Virgil Apostol și arhitect Ștefan Bâlici

Muzeul Bisericii de lemn din Urși – Popești, informații despre activitățile de restaurare xxx- *Vâlcea- 30 de monografii*, Vol. 3, Editura Petras, Râmnicu Vâlcea, 2007

Judeele patriei – Vâlcea monografie, Editura Sport – Turism, București, 1980

LAHOVARI, George Ioan, BRĂȚIANU, Ion C., TOCILESCU , Grigore G., *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. III, Editura Stabilimentul Grafic J. V. Socecă, 1900

LAHOVARI, George Ioan, BRĂȚIANU, Ion C., TOCILESCU , Grigore G., *Marele Dicționar Geografic al României*, Volumul IV, Stabilimentul Grafic J. V. Socecă, București, 1901

LAHOVARI, George Ioan, BRĂȚIANU, Ion C., TOCILESCU , Grigore G., *Marele Dicționar Geografic al României*, București, 1902, vol. 5

LAHOVARI, George Ioan, BRĂȚIANU, Ion C., TOCILESCU , Grigore G., *Marele Dicționar Geografic al României*, București, 1902, vol.2

ORDIN Nr. 28/2338 din 26 martie 2009 pentru aprobarea Dispozițiilor generale de apărare împotriva incendiilor la obiective de cult publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 580 din 20 august 2009

Proiect „60 de biserici de lemn”, *Documenta ia de urgen pentru protejarea i salvarea de la colaps a Bisericii de lemn Sf. Nicolae sat irineasa, comuna irineasa*, septembrie 2014

Link – uri:

<http://www.cjvalcea.ro/valcea.htm> accesat în februarie 2014

http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserici_de_lemn_din_V%C3%A2lcea accesat în februarie 2014

http://www.cjvalcea.ro/prog/Program_integrat_gestionare_calitate_aer.pdf, accesat în septembrie 2014

<http://sutesti.ro/?pageid=12> accesat în august 2013

http://patrimoni.gov.ro/images/LMI/LMI-2010_VL.pdf,

<http://www.scrib.com/geografie/turism/TURISMUL-CULTURAL75558.php> accesat în octombrie 2014.

http://patrimoni.gov.ro/images/LMI/LMI-2010_VL.pdf accesat în ianuarie 2015.

http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumat/2010/istorie/TUSCANU_AUREL_RO.PDF

http://www.ghidulprimariilor.ro/list/cityHallDetails/PRIM%C4%82RIA_GU%C5%9EOENI/833829 accesat în februarie 2015.

<http://ziarillumina.ro/bisericile-de-lemn-din-nordul-olteniei/biserica-de-lemn-din-gusoieni-butari-ridicata-veacul-al-xvi> accesat în ianuarie 2015

<http://www.ecomunitate.ro/amarasti> accesat în ianuarie 2015

http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Palanga accesat în ianuarie 2015.

http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Am%C4%83r%C4%83%C8%99ti accesat ianuarie 2015

New Europe, The European Weekly –Employment up 11%thanks to cultural tourism, Issue: 782, 19 May 2008, www.neurope.eu/articles accesat în octombrie 2014

<http://www.scrib.com/geografie/turism/TURISMUL-CULTURAL75558.php> accesat în octombrie 2014

National Assembly of State Arts Agencies –Definition of Cultural Tourism, www.nasaa-arts.org accesat în octombrie 2014